

Το σημερινό Αφγανιστάν, ευκαιρία να μας θυμίσει τα Ελληνό - Βακτριανά βασίλεια της ελληνιστικής εποχής, που άνθισαν εκεί.

Δρ. Ποτίτσα Γρηγοράκου

Ερευνήτρια της Ιστορίας του Ελληνιστικού πολιτισμού της Ανατολής.

Λαϊκό Πανεπιστήμιο Αθηνών-ΕτΦτΛ, , μέλος του Advisory Council of Canadian Hellenic Congress

popa@otenet.gr

Με αφορμή τα πρόσφατα γεγονότα στο Αφγανιστάν, δημοσιεύτηκε στην Καθημερινή (29-8-21) συνέντευξη ενός ξένου συγγραφέα κ. Πρέσφιλντ από τον κ. Ιωαννίδη, σχετικά με το Αφγανιστάν. Γίνεται μία αναφορά στον Μ. Αλέξανδρο και προβάλλεται με κεφαλαία "ως ο ξανθός από την Δύση" , σαν "περαστικός" από εκεί, σαν να ήταν ένας ξένος που δεν στέριωσε. Αυτό που ισχύει για τους σημερινούς "Στρατηλάτες" δεν ισχύει όμως για τον Αλέξανδρο!

Ίσως είναι λοιπόν μία ευκαιρία, να θυμηθούμε κάποια στοιχεία της αληθινής Ιστορίας μας στην Ανατολή και ιδιαίτερα στην Κ. Ασία, με πυρήνα το Αφγανιστάν (αρχαία Βακτριανή). Μία συνοπτική ανασκόπηση της σελίδας αυτής της Ιστορίας μας, κατά την ελληνιστική εποχή, θα βοηθούσε να την θυμηθούμε, τώρα που το Αφγανιστάν είναι στην επικαιρότητα.

Τον τεράστιο χώρο της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου από την Μεσόγειο έως την Κ. Ασία, κληρονόμησαν οι Διάδοχοί του δημιουργώντας (περί το 300 π.Χ.) τα Ελληνιστικά βασίλεια Μ. Ανατολής και αργότερα της Κ. Ασίας, που κράτησαν 3 αιώνες, αλλά άφησαν έντονα ελληνικά πολιτιστικά στοιχεία στην Ανατολή για πολλούς αιώνες μετά. Με τις 70 Αλεξάνδρειες, κατά τον Πλούταρχο και τις πολλές ελληνικές πόλεις που δημιουργήθηκαν από τους Διαδόχους, διάσπαρτες στην Ασία, δημιουργήθηκαν μεγάλοι οδικοί άξονες, που διέσχιζαν την Ασία και μεγάλες διεθνείς εμπορικές και πολιτιστικές ανταλλαγές από την Ανατολή έως την Δύση. Τα ελληνικά νομίσματα απέκτησαν διεθνή χρήση (όπως το δολάριο σήμερα), η ελληνική γλώσσα έγινε lingua franca, όπως τα Αγγλικά σήμερα, και κατέστη έτσι γλώσσα οικουμενική και διάυλος του ελληνικού πολιτισμού στους λαούς της Ασίας. Αργότερα έγινε ο γνωστός δρόμος του Μεταξιού, που έφτανε έως την Δ. Κίνα. Βρέθηκαν πρόσφατα ελληνικοί θύλακες (πόλη Νίγια, κινέζο-ιαπωνικές ανασκαφές).

Είναι κρίμα που τα ΜΜΕ αποσιωπούν το τεράστιο πολιτιστικό έργο του Αλεξάνδρου και των Μακεδόνων στην Ασία, με την πολιτισμική κοσμογονία που επιτελέστηκε. Δηλαδή με την διάδοση και οικουμενικότητα του ελληνικού πολιτισμού, που επετεύχθη από τα Ελληνιστικά βασίλεια στην Μ. Ανατολή (Πτολεμαϊκό, Σελευκιδικό), στην Κ. Ασία (Ελληνό - Βακτριανό και Ινδό - Ελληνικό) και την έντονη ελληνική επιρροή στις τέχνες και πολιτισμούς της Ανατολής. Επιρροές που συνέχισαν ν' ανθούν αιώνες ακόμα μετά την αποχώρηση των Ελλήνων, άρα χωρίς καμία επιβολή. Παράδειγμα η τέχνη των Κουσάνων, που κατέλαβαν τα Ελληνό - Βακτριανά βασίλεια της Κ. Ασίας και υιοθέτησαν στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού, ελληνικό Αλφάβητο, ελληνική τέχνη και ελληνική μυθολογία, όπως αποδεικνύουν τα "Χρυσά κτερίσματα του Τίλια Τεπέ" (Σοβιετική ανασκαφή Β. Σαριγιαννίδης). Η τέχνη αυτή οδήγησε στην φημισμένη τέχνη Γανδάρα, που οι Γάλλοι ειδικοί αποκαλούν "Ελληνό-Βουδιστική", λόγω της μεγάλης ελληνικής επιρροής, 2ος αι. π.Χ.- 6ος αι. μ.Χ., (Γαλλικές ανασκαφές, D. Sshlumberger, Z. Tarzi, Μουσείο Guimet, Paris). Τελευταίοι χρονικά οι Βούδες της Μπάμυαν, στο Αφγανιστάν, που ανατινάχτηκαν από τους Ταλιμπάν το 2001 και συγκλόνισαν τότε τον κόσμο, διεθνώς. Ορισμένα δημοσιεύματα τελευταίως, φαίνεται να έχουν στοιχεία κάποιας πολιτικής φιλοσοφίας, ενώ θα ήταν προσφορότερη η αναφορά σε κείμενα Γάλλων ή Ιταλών Αρχαιολόγων, που ανασκάφτουν στην Ανατολή από το 1922 και έχουν τεράστια πείρα, σημαντικά αρχαιολογικά

ευρήματα και έγκυρα πορίσματα για την εξελληνίση της Ανατολής, με την υιοθεσία των ίδιων των κατοίκων. Όπως το βιβλίο των ξένων Αρχαιολόγων "Arts et civilizations de l' Orient hellénisé" δηλ. **"Τέχνες και πολιτισμοί στην εξελληνισμένη Ανατολή"**, Εκδ. Picard, Paris 2016, Επιμέλεια καθ. P. Leriche; Διευθυντής Γαλλικών ανασκαφών στην Συρία και Ουζμπεκιστάν. Γράφει: *"Ο ελληνικός πολιτισμός διαδόθηκε στην Ανατολή με την ίδια την δύναμή του"*. Επίσης το βιβλίο "L' Hellénisme" **"Ο Ελληνισμός"** Ed. Edisud 2003, Καθ. Giorgio Guillini, Διευθυντής Ιταλικών ανασκαφών στην Μεσοποταμία, Σελεύκεια στον Τίγρη, κλπ. Γράφει: *"Ο ελληνικός πολιτισμός διαδόθηκε στην Ανατολή ως η φωτιά σε δάσος"* Επίσης "Aī Khanoum en Afghanistan", Ed. Boccard 2001, Καθ. Paul Bernard, Διευθυντής των Γαλλικών Ανασκαφών στο Αφγανιστάν. Συνοψίζει: **"Στην ελληνική πόλη Αϊ Χανούμ στο Αφγανιστάν, τα Δελφικά παραγγέλματα στο Ηρώο της πόλης, το Γυμνάσιο αφιερωμένο στον Ηρακλή, η βασιλική βιβλιοθήκη με κείμενα του Αριστοτέλη, κλπ. αποδεικνύουν ότι οι κάτοικοι, Έλληνες και γηγενείς, ζούσαν με τις ελληνικές φιλοσοφικές αξίες και τον ελληνικό τρόπο ζωής. Πολλοί ντόπιοι υιοθετούσαν ελληνικά ονόματα, στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού και τον ελληνικό τρόπο ζωής, αυτό που οι ξένοι αρχαιολόγοι αποκαλούν "εξελληνίση".**

Η Αϊ Χανούμ είναι ίσως η Αλεξάνδρεια του Ώξου, η Χεράτ και η Κανταχάρ, που αναφέρονται στα νέα, καθημερινά τις τελευταίες ημέρες, είναι η Αλεξάνδρεια της Αρίας και της Αραχωσίας, πιο ψηλά στο Τατζικιστάν είναι η Αλεξάνδρεια η Εσχάτη και στο κέντρο η περίφημη Αλεξάνδρεια του Καυκάσου, πρωτεύουσα ένα διάστημα του Ινδό-Ελληνικού βασιλείου, που έκανε όλους τους Αρχαιολόγους της Δύσης να ονειρεύονται να την ανασκάψουν κάποτε !!.

Η μεγαλειώδης Αϊ Χανούμ, ίσως η Αλεξάνδρεια του Ώξου, μόνη ελληνιστική πόλη που ανασκάφτηκε ως είχε, χωρίς μεταγενέστερες επιστρώσεις, δίνει αληθινή εικόνα των ελληνιστικών πόλεων, με τους ελληνικούς θεσμούς, το μεγάλο θέατρο, Ακρόπολη, ναούς, Βιβλιοθήκη, τα αγάλματα Ελλήνων θεών που κοσμούσαν την πόλη, κλπ. Αποδεικνύει το μεγαλείο που γοήτευε τους γηγενείς και δικαιολογεί την επιρροή του ελληνικού πολιτισμού στους λαούς της Ασίας. Ο ελληνικός πολιτισμός και η ελληνική γλώσσα ποτέ δεν επεβλήθησαν, οι λαοί διατηρούσαν τον δικό τους και υιοθετούσαν τον ελληνικό, όσο αυτό τους γοήτευε ή τους εξυπηρετούσε κοινωνικά (ελίτ των πόλεων) ή εμπορικά στις διεθνείς συναλλαγές.

Να μην ξεχνάμε επίσης ότι οι λαοί της Ασίας εκτιμούσαν τον Αλέξανδρο και τον ελληνικό πολιτισμό, διότι από υπηκόους απολυταρχικών βασιλείων τους έκανε πολίτες ελληνικών πόλεων με ελληνικούς θεσμούς και Ισονομία των πολιτών.

Ο Ακαδημαϊκός και Καθ. Ed. Rtveladze, ο σημαντικότερος Ελληνιστής και Διευθυντής ανασκαφών του Ουζμπεκιστάν, γράφει: *"Ο ελληνικός ανθρωποκεντρικός πολιτισμός αναπτύχθηκε στο Ουζμπεκιστάν για πολλούς αιώνες, άφησε βαθιά ίχνη στην υλική, πνευματική και καλλιτεχνική ζωή της Κ. Ασίας και συνέχισε να υφίσταται πολύ μετά την πτώση της πολιτικής εξουσίας των Ελλήνων."* **Greece-Uzbekistan**, Common Cultural Traditions, Taskend, 2001. *"Στο Ουζμπεκιστάν ήταν έθιμο να φέρει ο πρωτότοκος το όνομα Αλέξανδρος"*

Αριστουργηματικά Νομίσματα των Ελλήνων βασιλέων (Ευκρατίδης, Μένανδρος ο Δίκαιος, αναφέρεται στις Ιερές Ινδικές Γραφές, κλπ.) , με τους Έλληνες θεούς στον οπισθότυπο (θησαυροί της Μιρ Ζακά, Μελέτες του καθ. Ο: Boreagachchi) και τα αγάλματα των Ελλήνων θεών που κοσμούσαν τις ελληνικές πόλεις στα ελληνικά βασίλεια της Κ. Ασίας, αντιγράφονται, εμπνέουν ή επηρεάζουν τις τοπικές κοινωνίες και τέχνες, αιώνες ακόμα μετά την αποχώρηση των Ελλήνων.

Σήμερα όλοι ανησυχούμε για την τύχη των ελληνικών ή με ελληνική επιρροή έργων τέχνης, που υπήρχαν ακόμα στο Μουσείο της Καμπούλ, τα χρυσά κτερίσματα του Τίλια Τεπέ, οι ελληνόμορφοι Βούδες, τα ελληνικά ευρήματα από την Αϊ Χανούμ (αγάλματα, πάπυροι , επιγραφές) (ο αρχαιολογικός χώρος έχει ήδη καταστραφεί από τον προηγούμενο πόλεμο), ελπίζοντας να μην καταστραφούν σήμερα ολοσχερώς, όπως στην Συρία.

Τα σημαντικά για την Ελλάδα αρχαιολογικά ευρήματα όλων των ξένων ανασκαφών στις ελληνικές πόλεις της Ασίας έγιναν αντικείμενα πολλών μεγάλων Εκθέσεων σε πρωτεύουσες ανά τον κόσμο, με έντονο το ενδιαφέρον των επισκεπτών, όχι όμως στην Ελλάδα. Το μάθημα "Ελληνισμός της Ανατολής" διδάσκεται σε ξένα Πανεπιστήμια, όχι όμως στην Ελλάδα!

Η Μ. Αικατερίνη παρήγγειλε βιβλίο για την εκπαίδευση των Ρώσων πριγκίπων, με το όνομα "Παιδεία" (Μουσείο Hermitage) με την Φιλοσοφία του Αριστοτέλη και την ζωή του Μ.

Αλεξάνδρου, που θεωρείτο από όλους τους βασιλείς ως ο ιδανικός Ηγεμών, άξιος Στρατηλάτης και συνετός βασιλιάς. Πολλοί βασιλείς και ευγενείς φέρουν το όνομα Αλέξανδρος. Πίνακες και ταπισερί με εικόνες από την ζωή του Αλεξάνδρου κοσμούν όλα τα παλάτια της Δύσης.

Το Αφγανιστάν τύπωσε παλαιότερα το γνωστό σε όλους μας νόμισμα με τον θυρεό του Βασιλιά Ευκρατίδη (ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ ΕΥΚΡΑΤΙΔΗ), θυρεό που έγινε logo της Τραπεζής του Αφγανιστάν. Η Συρία τύπωσε επίσης, παλαιότερα, νόμισμα με την Αθηνά Κυρρήστη, και οι δύο λαοί απότισαν έτσι φόρο τιμής στον ελληνικό πολιτισμό και επαίρονται ότι εμπλούτισε κάποτε τον δικό τους.

Η Ιρανική ποίηση του Μεσαίωνα αποδεικνύει και η οικουμένη ολόκληρη αναγνωρίζει, ότι ο Αλέξανδρος είναι ο μόνος στρατηλάτης που υιοθετήθηκε από τους λαούς, στους οποίους βασίλεψε και οι οποίοι τον οικειοποιήθηκαν. Οι Ιρανοί ποιητές Νιζαμί και Φερνουςί (12ος - 13ος αιών) στα επικά τους ποιήματα (ΣαχΝαμέ, ΙσκαντάρΝαμέ) οικειοποιούνται τον Αλέξανδρο και τον νομιμοποιούν ως Αυτοκράτορα της χώρας, το ίδιο κάνει ο Ψευδοκαλλισθένης στην Αίγυπτο με την "Φυλλάδα του Αλεξάνδρου". Το βιβλίο αυτό, που ηρωοποιεί τον Αλέξανδρο, μεταφράστηκε σε πάμπολλες γλώσσες, διαβάστηκε περισσότερο από όλα τα άλλα βιβλία για πολλούς αιώνες σε Ανατολή και Δύση και ενέπνευσε θρύλους πολλών λαών της Ανατολής, που λατρεύουν (τουλάχιστον οι παλαιότεροι) ή αναφέρονται με θαυμασμό στον Αλέξανδρο ακόμα σήμερα. Υπάρχει κενοτάφιο στο Παμίρ αλλά και στην Ινδονησία, όπου δεν πήγε ποτέ, αλλά πήγαν οι θρύλοι με Αραβες που δημιούργησαν βασίλειο στην Σουμάτρα, παίρνοντας το όνομα Ισκάντερ (Αλέξανδρος) για να θεοποιηθούν και να εδραιωθούν στον θρόνο τους (Ανακαλύψεις της Γαλλικής Εθνολογικής Αποστολής, κ. Chamber-Loire). Στην Ανατολή λατρεύεται ακόμα ως ο "δικέρατος", βασιλιάς Ανατολής και Δύσης, στους θρύλους πολλών λαών και στο Κοράνι αναφέρεται ως προφήτης δικαιοσύνης (σούρα 18). Στο Αφγανιστάν οι Παστούν, η πολυπληθέστερη φυλή, αυτό προσδιορίζονται ως απόγονοι του Αλεξάνδρου και χορεύουν ακόμα σήμερα τον παραδοσιακό τους χορό, είδος Πυρρίχιου, με το όνομα Ατήνη (Αθηνά).

Ο Μάρκο Πόλο γράφει στο βιβλίο του, ότι *"στο Αφγανιστάν, την χώρα με τις χίλιες πόλεις, όλοι οι βασιλείς θεωρούνται απόγονοι του Μ. Αλεξάνδρου"*. Οι λαοί Χούντζα και Καλός επαίρονται ακόμα ότι είναι απόγονοι των Μακεδόνων και διατηρούν ελληνικά στοιχεία θρησκείας και παραδόσεων. Στις χώρες του Αφγανιστάν και Πακιστάν, οι άνδρες φορούν ακόμα ένα ιδιαίτερο καπέλο που είναι η αρχαία μακεδονική καυσία. Οι βουδιστικοί ναοί στην Κ. Ασία και Ινδία είναι γεμάτοι με ανάγλυφες Διονυσιακές σκηνές, όπου ο Ηρακλής και ο Διόνυσος πρωτοστατούν συχνά. Ο σύντροφος του Βούδα, ο Βαζραπάνι, παρουσιάζεται παντού δίπλα του, με χαρακτηριστικά Ηρακλέους και ο Αλέξανδρος εμφανίζεται επίσης στα ανάγλυφα αυτά. Και να μην ξεχνάμε ότι ο Βούδας έχει ανθρώπινη μορφή, στην αρχή μάλιστα είχε "Απολλώνιο" πρόσωπο, φορά χιτώνα και ιμάτιο με ανάλαφρες πτυχές, χάρη στην Ελληνική επιρροή στην τέχνη της Γανδάρα (όρια Αφγανιστάν και Πακιστάν).

Στην Ανατολή λοιπόν, εμφανώς "παντρεύτηκαν" δύο κόσμοι και δύο πολιτισμοί, με ώσμωση και παραγωγικό αλληλο - εμπλουτισμό. Η Ελλάδα "φίλησε" την Ανατολή και μοιράστηκε μαζί της έναν ευγενή πολιτισμό. Ο Αλέξανδρος και οι Μακεδόνες άφησαν εκεί έντονα τα χνάρια του ελληνικού πολιτισμού. Στην Μ. Ανατολή διατηρήθηκαν για πολλούς αιώνες, έως τις πρόσφατες γνωστές μας καταστροφές. Στην Κ. Ασία και στο Αφγανιστάν ιδιαίτερα, οι μνήμες διατηρούνται ακόμη, για πόσο ακόμη δεν ξέρουμε.

Αξίζει όμως να το θυμόμαστε, να το κρατήσουμε στην ιστορική μας μνήμη για τις επόμενες γενιές και να το προβάλλουμε.

Ο Αλέξανδρος, συνδεδεμένος με τον ελληνικό πολιτισμό, δεν ήταν ένας "περαστικός" στην Ασία!.